

Pamiatka na tajomno-divného Janka Kráľa

Legenda o básnikovi

Jeden z najjasnejších kráľov v dejinách slovenskej poézie Janko Kráľ je aj stoštyridsaťpäť rokov po svojej smrti zahalený pred tvárou dneška mnohými tajomstvami. Mimochodom, sám Ľudovít Štúr, ktorý bol s Kráľom v permanentnom osobnom konflikte, nezaujato prirovnal nášho Kráľa k Puškinovi a Mickiewiczovi, najväčším to poetom slovanstva. Ale vráťme sa späť ku Kráľovej tajomnosti a divokosti. Tieto divy a taje späté s básnikom tkveli v jeho pohnutom dramatickom životnom i tvorivom oblúku tohto poetického génia, najtypickejšieho z našich romantikov, ktorý sa najviac priblížil parametrom svetových klasikov svojím dielom i svojou biografiou. Romantikom byronovského či titanského typu bol každým cólom, veď už jeho súčasníci ho považovali za neznámeho, samotára, tuláka, nepolepšiteľného buriča a rebela, pijana, tak trochu za podivína, vlastne divného Janka, pričom do tejto roly ho štylizovalo okolie a aj sám sa s ňou stotožnil, hoci sa neraz zakladala iba na mýtoch a legendách. Ako tragikou poznačený romantický hrdina síce nezahynul v ľútom boji s nespravodlivými skrivodlivosťami sveta, jeho individuálna vzbura proti panujúcim pomerom sa v meruôsme kvase štúrovského Slovenského povstania však len zázrakom neskončila na šibenici, našťastie preňho iba v okovách. Jarná pieseň uhorskej revolúcie doznela a Kráľova životná i básnická dráma sa akoby švihnutím bičíka zmenila z povstaleckého kapitána a revolucionára na kariéru tuctového provinčného úradníčka a otca rodiny, stojacej na samotnom okraji sociálnej priepasti. V tomto úboho biednom položení už neprejavil Janko Kráľ žiadny väčší a trvalejší záujem o tvorbu poézie, úplne mlkvou ostala jeho čarovná lutna, ale ťažké chmáry doľahli aj na básnikovu dušu. Ostalo iba Kráľovo akoby bezduché telo a keď 23. mája 1876 päťdesiatštyriročné nadobro dokonalo, zohralo posledný veľký romantický kus. Matka zem ho tu na zlatomoravskom cintoríne zhltna, ale či tam jeho telesné ostatky ostali, nevedno, údajne ležia na svätomartinskom Národnom cintoríne...

Muž bez tváre

Pre potomkov sa nezachovala ani jedna jediná spoľahlivá podobizeň Janka Kráľa, ani jeden jediný jeho portrét. Keď bol ešte ako slovenský mládenec len začínajúcim básnikom, fotografia, či skôr dagerotypia sa iba batolila, na litografiu nemal grošíky, o maliara nestál, odmietol údajne i ponuku portrétistu štúrovcov, svojho druha Petra Michala Bohúňa. Aj keď išiel v Slovenskom povstaní búrkam divým v ústrety, nič sa na tejto skutočnosti nemenilo. Až počas memorandového vzplanutia Janka Kráľa vraj vidieť v kútiku na samom okraji skupinovej kameňotlače memorandistov. Traduje sa, že ho štúrovskí kamaráti nasilu dotiahli pred litografa. Ak sa to vôbec tak udialo, musel sa Kráľ pred ním cítiť ako pán v tŕni, pretože aj neskôr, keď sa stalo súčasťou meštianskej módy a etikety sem-tam vo fotoateliéri zapózovať, vyhýbal sa tejto novote. Nikdy ním nebol zverbovaný ani maliar, hoci jeden z nich – Edmund Kacziány – sa stal členom jeho rodiny, bol jeho zaťom, ktorému by dovolil, aby ho spodobil. Navyše, nijaký umelec, Kráľov súčasník, a bolo ich viacero, poznajúci ho z autopsie, sa taktiež na túto úlohu nepodujal. Tvár Janka kráľa mala ostať neznáma pred svetom i vlastným národom. Údajne sa nachádza jediná portrétna fotografia Janka Kráľa v pozostalosti Miloslava Jozefa Hurbana, vraj mu ju poslal na znak priateľstva, o čom sa do dnešných dní vedie polemika.

Tajomné básnické torzo

Na štúdiách v Bratislave v kruhu rodiny vlasteneckých štúrovcov sa Janko Kráľ stáva poetickým hlásnikom nového veku Slovákov. Jeho prešporské dumy, ktoré publikoval spomenutý Miloslav Jozef Hurban roku 1844 v prvom slovenskom almanachu Nitra, ho

definitívne preslávili doma i za hranicami malého Slovenska vo veľkom slovanstve. Radi zopakujeme, že Ľudovít Štúr kládol Kráľa na roveň Alexandra Sergejeviča Puškina, Peter Kellner Hostinský ho povyšoval nad Jána Kollára i Adama Mickiewicza. Ale Kráľovi štúrovskí druhovia dobre vedeli aj to, že divný Janko nie všetko, čo v prešporských a neskôr v peštianskych izbičkách, krčmičkách a alebo hájikoch, kopcoch, lúčkach, či pri svojich potulkách slovenskou i uhorskou krajinou alebo v cudzích zemiach napíše, aj uchová. Ktože len vie a spočíta, koľko svojich veršov a básní, možno aj tých najlepších zničil? Preto potom Kellner Hostinský strážil poéziu „tatranského slávika“ v redakcii bratislavského Orla tatranského v rokoch 1845-1848 a neskôr privátne ako oko v hlave, ako najcennejšie poklady dovtedajšieho literárneho, kultúrneho i duchovného života Slovákov. Na Morave tak činil v Hulíne Bedřich Rozehnal, ktorý s Kráľom pôsobil ako koncipient, v slávnej advokátskej kancelárii neslávne a záhadne zomrelého Alexandra Boleslavína Vrchovského, v Pešti a u ktorého našiel básnik priateľský azyl počas Slovenského povstania. Len vďaka Kellnerovi Hostinskému a Rozehnalovi sa zachovalo torzo tridsiatich dvoch Kráľových rukopisov a odpisov jeho básní, navrch desať listov.

Záhadné osudy rukopisov

Podstatná časť dorevolučných rukopisov Janka Kráľa sa teda nachádzala v starostlivých rukách Kellnera Hostinského, ktorý v slovenských, tak ako Rozehnal v česko-moravských, reláciách sporadicky niečo z Kráľových básnických zlomkov uverejnil. Kráľ sa však neraz k nim ani nepriznal, pochyboval a spochybňoval, či tieto verše pochádzali z jeho básnickej dielne a uvádzal tým do pochybností i celé literárne Slovensko. Možno sa sám z tejto chaoticky žalostnej situácie tešil, zaplesal nad „pohrešovaním sa“ a stratou rozhodujúcej časti svojho básnického diela. Preto potom spokojný dal súhlas Matici slovenskej a splnomocnil ju vydať knižne svoju poéziu. Matiční činovníci v máji 1871 rozpútali na všetky strany veľkú pátraciu akciu so šťastným koncom, no v nešťastnej dobe. Hoci sa ako-tak Kráľove rukopisy pozbierali, nestačili ich matičiari dať do knižnej podoby a počas zatvárania Matice uhorskou vládou a jej brachiálnymi orgánmi, od apríla do novembra 1875, sa Kráľova rukopisná pozostalosť opäť v tomto pohnutom období stala nezvestnou. Jej neznámi záchrancovia už akoby Uhorsku v tejto záležitosti neverili a zjavila sa fakticky až o niekoľko rokov po vzniku Československej republiky, po ukotvení sa tohto nového štátu. To básnik Kráľ nemohol vedieť, lebo rok po matičnom skone skončil aj sám v presvedčení, že jeho poézia ako uzavretý súborný celok ostane zrejme utajená pred svetom i pred vlastným národom.

Ako to vlastne bolo s básnikovým dielom?

Od jari roku 1846 si Rozehnal v Pešti odpisoval Kráľove básničky a Kráľ našiel u svojho druhu v Hulíne na Morave azyl od apríla do augusta 1849 v období intermezza Slovenského povstania, keď sa nadychoval k novým revolučným činom, keď sa znova rozozvučala jeho majstrovská lýra a Rozehnal opätovne poetove „veľvýtvyry“ zaznamenával. Neskôr k nemu prichádzal František Hořislav Řepka, ktorý všetky tieto staršie peštianske i novšie hulínske Kráľove básne prevzal a odviezol si ich do Přerova. Odpis Kráľovho tzv. Přerovského zborníka sa napokon dostal do povolaných rúk Jaroslava Vlčka, ktorý ho aj v roku 1893 vydal prostredníctvom Kníhtlačiarskeho účastinárskeho spolku v Turčianskom Svätom Martine pod názvom Verše Janka Kráľa.

Podstatnú časť rukopisného diela Kráľa v roku 1848 zobral so sebou pred maďarskými atakmi v chvate z redakcie Slovenských národných novín a Orla tatranského utekajúci Peter Kellner Hostinský z Bratislavy domov do Veľkej Polomy pri Betliari v Gemeri. Jankove Kráľove piesne sa ocitli v smrteľnom nebezpečenstve už v októbri toho roku, keď akýsi maďarský policajný dôstojník menom Kiss z Rožňavy Kellnerove veci na rodičovskej veľkopolomskej fare počas domovej prehliadky prekutával, rukopisy a listy jeho prehliadal a ako známeho

pansláva sa ho jedno druhé vypytoval. Činnosť uväzneného Kráľa bola vtedy kriminalizovaná a na ten čas neudrživý Kellner druhove básne dobre ukryl, zatajil a tým ich zaiste i zachránil. Potom s Kellnerom Kráľove rukopisy putovali do Revúcej, Hnilca, Gelnice, Levoče, Nového Mesta pod Šiatrom, Liciniec a ich anabáza sa na určitý dlhší čas zastavila v Rimavskej Sobote. Kellner Hostinský z tohto kráľovského bohatstva len kedy-tedy nejakú báseň odoslal žiadostivým redaktorom literárnych časopisov a almanachov na uverejnenie. Iba blízkych priateľov ako napríklad Pavla Dobšinského upozornil, že korektúry červenou ceruzou v Kráľových veršoch poznačila ruka nebohého Štúra, ale redaktorovi radil, aby na to nedbal a „trímaj sa“ originálu. Kellner Hostinský sa však neozval na výzvu Matice slovenskej v roku 1871 v súvislosti s perspektívou matičného vydania Kráľových básnických spisov. Až v predtuche blížiacej sa smrti šesť dní pred svojím odchodom na večnosť 4. augusta 1873 oznamuje z Rimavskej Soboty Viliamovi Paulinymu-Tóthovi do svätomartinskej Matice, že Kráľove rukopisy zachránil, usporiadal a prepísal, teda ako editor ich svedomite pripravil na knižné publikovanie. Bolo to v čase, keď sa Kráľ dušoval, že nijaké vlastné práce nevlastní, že sú roztratené a stratené po svete, ako to bol aj redaktorovi časopisu Orol Andrejovi Truchlému-Sytnianskemu sám napísal, ba zatajil aj ten malý balíček, čo úzkostlivo opatrovala jeho manželka. Naoko až prísazne tvrdil, že má iba to, čo v pamäti drží a z pamäti dokáže odpísať.

Kellnerovo priznanie v kauze Kráľových rukopisov spôsobilo prvému, úradujúcemu matičnému podpredsedovi Paulinymu-Tóthovi takú obrovskú potechu, že na Kellnerov list obratom 6. augusta 1873 odpovedal, pričom sľúbil jeho edičný počin slušne honorovať, len aby už tie Kráľove klenoty boli v matičnej pokladnici. Tento zámer však zmarila posledná veľká epidémia cholery na Slovensku, ktorá tu zúrila od začiatku augusta až do konca septembra 1873. Čo bolo najhoršie, 10. augusta toho smutného roku si vybrala ďalšiu z obetí v podobe Petra Kellnera Hostinského. Keď telegraf na martinskom poštovom úrade vyľukal túto truchlivú zvesť 11. augusta, ešte v ten deň sa prestrašený Pauliny-Tóth korešpondenciou obrátil na Štefana Čecha a Andreja Krnu, ktorí žili v Rimavskej Sobote, boli osobnými priateľmi a v národnokultúrnych veciach spolupracovníkmi nebohého Kellnera. Neliterát Čech aj navštívil vdovu Matildu Kellnerovú a Kráľove rukopisy od nej získal, no neposlal ich do Martina, ale dal ich pre istotu na overenie a spracovanie matičnému jednatelovi Rimavskosobotského okresu Pavlovi Dobšinskému do neďalekých Drienčian. Keď besnenie cholery ustalo, Pauliny-Tóth 8. októbra vyzval Čecha, aby Kráľovu pozostalosť odovzdal Matici. Mal ju však už Dobšinský, ktorý Kráľove básne 4. novembra poslal z Drienčian do Martina, kde aj skutočne v poriadku prišli, čo mu 26. novembra listom potvrdil matičný tajomník a známy historik Franko Víťazoslav Sasinek, ktorý už celé štyri roky neúnavne hľadal zápisy Kráľových veršov. Na márnosť tak vyšla snaha Andreja Truchlého-Sytnianskeho získať tieto kráľovské rukopisy, o ktoré požiadal Dobšinského 22. novembra, pretože ony sa v tom čase už nachádzali v martinskej Matici slovenskej. Dielo svetového básnika týmto spôsobom malo byť pripravené predstúpiť pred svet i pred vlastný národ ešte za jeho života.

Aj v tomto prípade bola sila osudu mocnejšia a zasa sa odohral romantický výstup. Hoci ešte matičná správa stačila 15. januára 1874 listovne poďakovať Matilde Kellnerovej, okrem iného, za odovzdanie „umoplodov“ Janka Kráľa, zakrátko o pár mesiacov po neustálych atakoch uhorská vrchnosť umŕtvila činnosť Matice slovenskej. Jej zbierky vrátane rukopisov sprvu zapečatila v matičnej budove, neskôr časť z nich odtransportovala z Martina do múzeí, archívov a knižníc v Nitre a v Pešti. Netýkalo sa to však Kráľovej rukopisnej pozostalosti, ktorú ako jednu z najcennejších niekto ešte v hektických aprílových dňoch roku 1875 z archívu Matice vybral a držal na súkromí až do roku 1919. Napriek značnej snahe literárnych historikov a archivárov sa túto udalosť i za ňou stojaceho človeka či skupinku viacerých ľudí do dnešných dní nepodarilo identifikovať a celú záležitosť seriózne objasňujúco vysvetliť. Po vzniku Československa sa Kráľove rukopisy dostali do archívu v Martine sídliacej Muzeálnej slovenskej spoločnosti, odkiaľ ich údajne okolo roku 1926 preniesol matičný

správca baľko Jozef Škultéty do Matice slovenskej. Tam sa ku Kráľovej pozostalosti dostal Rudo Brtáň, roku 1932 ju prvotne odborne spracoval a začal z nej publikovať básnické jednotliviny. Celý tento Kráľov matičný súbor poézie v roku 1938 do tlače pripravil a pod názvom Neznáme básne knižne vydal ďalší agilný matičiar Stanislav Mečiar.

Konečne v roku 1952 vďaka Milanovi Pišútovi uzrelo svetlo sveta knižné vydanie Kráľovho Súborného diela nazvané Dráma sveta, tohto veľkolepého skvostu našej literatúry i celej duchovnej kultúry, ktorý mal ostať navždy utajený pred svetom i pred vlastným národom, akoby sa pozabudlo na starú sládkovičovskú pravdu, že diamant v hrude nezhnije. Popri Brtáňovi, Mečiarovi a Pišútovi sa postupom času zjavil kráľovský „kráľológ“ Pavol Vongrej, ktorý vo svojich, s neobyčajným zanietením napísaných, fundovaných vedeckých i populárno-náučných monografiách, štúdiách, článkoch a bibliografických súpisoch povedal všetko nateraz známe o osudoch a prípade Janka Kráľa i jeho rukopisoch, aj o ich záhadnej a nezvyčajnej histórii. Dnes je už v hrubých obrysoch sprístupnené dielo Janka Kráľa, hoci – ako sme sa na to snažili poukázať – nechýbalo veľa a všetko mohlo byť inak. Šťastie, že sme mali toľko obetavcov, v prípade Janka Kráľa počnúc Petrom Kellnerom Hostinským a končiac Pavlom Vongrejom.

Básnikova smrť a v prepadlisku času stratený rov

Janko Kráľ podľahol brušnému týfusu v Zlatých Moravciach ráno o siedmej hodine 23. mája 1876 vo veku päťdesiatštyri rokov. Menej známa verzia hovorí aj o samovražde básnika. Jeho pohreb sa uskutočnil hneď na druhý deň 24. mája 1876 o sedemnásť hodine popoludní, keď mu blízki do rakvy dali na poslednú cestu evanjelický kancionál, pipasár a čturu. Iný prameň označuje za príčinu básnikovej smrti cholera. Ale či už išlo o ňu, alebo brušný týfus, obe ako nebezpečné infekčné choroby si vyžadovali, aby nebožtíka čo najrýchlejšie pochovali, najlepšie a najbezpečnejšie aj vedno so slamníkom a miesto uloženia ostatkov vzápätí zavápni. Hrob Kráľa označili krížom z topoľového dreva s vyrytým menom básnika. Podľa teórie samovraždy by Janko Kráľ museli pochovať iba na okraj cintorína k múru, prísnejší kňaz aj zaňho. Po manželovej smrti sa vdova Mária Poxína Kráľová presťahovala k najstaršiemu synovi do Levíc, pričom Kráľov rov na zlatomoravskom cintoríne pustol a pustol, až zanikol. Posledné údaje o jeho existencii podľa zachovaných rodinných svedectiev pochádzajú z roku 1905. Až roku 1966 na 90. výročie úmrtia básnika nad jeho údajným hrobom v Zlatých Moravciach postavili mramorový pomník s nápisom „na týchto miestach bol pochovaný Janko Kráľ, 1822-1876.“ Ale Janko Kráľ má hrob s pomníkom aj na Národnom cintoríne v Martine.

Posledné miesto odpočinku neznáme

Po roku 1918 z podnetu česko-slovenského prezidenta Tomáša Garrigua Masaryka a jeho dcéry Alice, ktorí sa často zdržiavali v Topoľčiankach, sa začalo s hľadaním hrobu básnika Janka Kráľa v Zlatých Moravciach. Touto úlohou bola poverená Matica slovenská a jej tajomník Štefan Krčméry. Ten sa s vervou pustil do detektívnej práce a zbieral informácie od detí Janka Kráľa a ďalších príbuzných, ale vyšetrowanie neprinieslo želaný výsledok. A tak na zlatomoravský cintorín v auguste 1925 prichádza odborná komisia pod vedením renomovaného českého lekára a antropológa, profesora Jindřicha Matiešku, rektora Karlovej univerzity v Prahe, Masarykovho kolegu a osobného priateľa. No ani táto nenašla telesné ostatky Janka Kráľa a Pražáci odišli s dlhým nosom. Po vzniku prvej Slovenskej republiky v októbri 1940 nechal zlatomoravský cintorín nanovo prekopáť ďalší tajomník Matice slovenskej a literárny vedec Stanislav Mečiar. Mečiar nebol hockto. Mal viacero univerzít, literárnovedných a dôležitých redakčných prác, vydal Kráľove Neznáme básne, mal vedecké i spoločenské postavenie, ale mal aj napojenie na Hlinkovu gardu a ľudácky režim... A čuduj sa svete, tentoraz sa našli telesné pozostatky Janka Kráľa a počas exhumácie boli vraj

identifikované. Podľa jednej verzie básnika spoznali vďaka ružencu v rukách, ktorý mu ako evanjelikovi do nich strčila jedna zlatomoravská občianka, údajne slúžka Kráľovcov katolíckeho vierovyznania. A keď aj dochovaný zvršok na kostre svedkovia označili za kravatu, akú nosil Janko Kráľ, Mečiarovi to postačilo. Režimové noviny s pompéznosťou oznámili, že Stanislav Mečiar našiel Janka Kráľa a jeho ostatky za účasti čestnej stráže Hlinkovej gardy previezli slávnostne železnicou zo Zlatých Moraviec do Turčianskeho Svätého Martina. A rozpútali sa vášnivé diskusie a polemiky, vyťahovali sa rozličné svedectvá a protiargumenty, spory a rozpory, vlastne iba dohady. Isté je však jedno – 4. novembra 1940 bol slovenský panteón v Martine rozšírený o ďalšiu mohylu – symbolický hrob Janka Kráľa.

Svetový básnik

Osudy rukopisnej pozostalosti Kráľa až podozrivo nápadne korešpondujú so životnou i umeleckou drámou tohto romantika romantikov, jeho skonom i miestom posledného odpočinku. To jednoznačne konštatujeme v súvislosti s jubileom sto štyridsiateho výročia úmrtia tohto básnického génia a legendárnej postavy, netreba sa báť povedať, svetovej literatúry. Vieme o tom svoje, vedelo o tom aj UNESCO, keď Janka Kráľa už v roku 1972 pri príležitosti jeho sto päťdesiateho výročia narodenia zaradilo na čestné miesto vo svojom kultúrnom kalendári.

Autor: doc. Pavol Parenička, Slovenský literárny ústav Matice slovenskej